

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

MAHALLIY VAKILLIK HOKIMIYATI TRANSFORMATSIYASIDA POZITIVISTIK METODOLOGIYANI QO'LLASHNING IJTIMOY-FALSAFIY SHARTLARI

Raxmonov Sherzod Tolibovich

Buxoro davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi (PhD).

e-mail: Sherzod.hamro@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4941-596X>

Annotatsiya.

Maqolada mahalliy vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishda pozitivistik metodologiyani qo'llashning ijtimoiy-falsafiy shartlari tahlil qilinadi. Empirik ma'lumotlarga tayanish, obyektivlik, verifikatsiya va prognozlash tamoyillarining boshqaruvdagi o'rni O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar misolida ko'rsatib beriladi. Shuningdek, pozitivistik yondashuvni mutlaqlashtirishning cheklovlari tahlil qilinib, uni boshqa metodologik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish zarurati asoslanadi.

Kalit so'zlar: pozitivizm, mahalliy vakillik hokimiyati, transformatsiya, empirik ma'lumotlar, verifikatsiya, dalillarga asoslangan siyosat, natijaga yo'naltirilgan boshqaruv, mahalliy Kengashlar, ochiq ma'lumotlar, institutsional ishonch.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ПОЗИТИВИСТСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ В ТРАНСФОРМАЦИИ МЕСТНОЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ

Рахмонов Шерзод Толибович

Бухарский государственный университет, независимый исследователь (PhD).

Аннотация.

В статье анализируются социально-философские условия применения позитивистской методологии в процессе трансформации местной представительной власти. На примере реформ, осуществляемых в Узбекистане, рассматривается роль принципов опоры на эмпирические данные, объективности, верификации и прогнозирования в управлении. Кроме того, анализируются ограничения абсолютизации позитивистского подхода и обосновывается необходимость его сочетания с другими методологическими подходами.

Ключевые слова: позитивизм, местная представительная власть, трансформация, эмпирические данные, верификация, политика, основанная на доказательствах, управление, ориентированное на результат, местные Кенгаши, открытые данные, институциональное доверие.

SOCIO-PHILOSOPHICAL CONDITIONS FOR APPLYING POSITIVIST METHODOLOGY IN THE TRANSFORMATION OF LOCAL REPRESENTATIVE POWER

Raxmonov Sherzod Tolibovich

Bukhara State University, Independent Researcher (PhD).

Abstract.

This article analyzes the socio-philosophical conditions for applying positivist methodology to the transformation of local representative government. Drawing on the example of reforms implemented in Uzbekistan, the study examines the role of empirical evidence, objectivity, verification, and forecasting in governance. It also considers the limitations of absolutizing the positivist approach and substantiates the need to integrate it with other methodological approaches.

Keywords: positivism, local representative government, transformation, empirical data, verification, evidence-based policy, results-oriented governance, local Kengashes, open data, institutional trust.

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekistonda davlat boshqaruvini demokratlashtirish va xalq hokimiyatchiligi tamoyilini mahalliy darajada to'laonli ro'yobga chiqarish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada xalq davlat hokimiyatining yagona manbai sifatida belgilandi, davlat organlari va mansabdor shaxslarning jamiyat hamda fuqarolar oldidagi mas'uliyati mustahkamlandi, hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linishi tamoyili qayd etildi [1; 2-, 7-, 11-moddalar]. Mahalliy vakillik organlarining huquqiy maqomi Konstitutsiya va "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi Qonun [2] bilan belgilanadi. Shu asosda mahalliy hokimiyat faoliyati qayta tashkil etilmoqda: mahalliy Kengashlarga qo'shimcha funktsiya va vakolatlarni berildi, ularning faoliyatiga boshqa organlar aralashuviga yo'l qo'yilmasligi belgilandi [3], mahalliy vakillik organlari faoliyatini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi [4].

Biroq vakolatlarning kengayishi o'z-o'zidan boshqaruv sifatining oshishini kafolatlamaydi. Qarorlarning qanchalik asosli, tekshiriladigan va natijaga yo'naltirilgan ekani muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalliy Kengashlar

hududiy rivojlanish dasturlarini ko'rib chiqar, byudjet xarajatlarini belgilar va ijro hokimiyati hisobotlarini eshitar ekan, ularning qarorlari subyektiv qarashlar, an'anaviy stereotiplar yoki vaziyatga bog'liq ta'sirlarga emas, balki ishonchli ma'lumotlar va tahlilga tayanishi talab etiladi. Aynan shu talab falsafiy jihatdan pozitivizm metodologiyasi bilan bevosita bog'lanadi.

Pozitivizm ko'pincha ijtimoiy bilish nazariyasi nuqtayi nazaridan baholanadi; uning mahalliy vakillik hokimiyatini transformatsiya qilish jarayoniga tatbiq etilish shartlari esa alohida tizimli tahlilni talab qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi mahalliy vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishda pozitivistik metodologiyani qo'llashning ijtimoiy-falsafiy shartlarini aniqlash va asoslashdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: pozitivizmning boshqaruvga tatbiq etilishi mumkin bo'lgan asosiy tamoyillarini ajratish; ularni mahalliy vakillik hokimiyati faoliyati bilan bog'lash; O'zbekiston islohotlarida pozitivistik yondashuv elementlarini aniqlash; pozitivizmni absolutlashtirish xavfini ko'rsatib, uni boshqa falsafiy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish zaruratini asoslash. Maqolada pozitivistik metodologiyani qo'llash shartlari tizimlashtirilib, besh guruhga ajratilgan va tatbiq etishning bosqichli modeli taklif etilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pozitivizmning nazariy asoslari O. Kont tomonidan "Pozitiv falsafa kursi" asarida bayon etilgan. Kontning fikricha, inson tafakkuri teologik, metafizik va pozitiv bosqichlarni bosib o'tadi, yakuniy — pozitiv bosqichda esa bilim kuzatilgan faktlar va ular o'rtasidagi qonuniy bog'lanishlarga asoslanadi [5; 1-ma'ruza]. Kont jamiyat hodisalarini ham tabiiy fanlardagi singari aniq usullar bilan o'rganish imkonini beruvchi "ijtimoiy fizika", ya'ni sotsiologiya g'oyasini ilgari surdi [5]. Bu g'oya jamiyatni ilmiy asosda anglash va boshqarishga bo'lgan keyingi intilishlar uchun nazariy boshlang'ich nuqta bo'ldi.

G. Spenser jamiyatni o'zaro bog'liq qismlardan tashkil topgan, oddiydan murakkabga qarab differentsiatsiya va integratsiya orqali rivojlanuvchi ijtimoiy organizm sifatida talqin qildi [6]. U davlat vazifalarini cheklangan tarzda tushungan va ularni erkinlik tamoyiliga bog'lab baholagan bo'lsa-da [7], uning tizimli va funksional yondashuvi boshqaruv institutlarini ularning vazifalari va o'zaro aloqalari nuqtayi nazaridan tahlil qilish uchun metodologik tayanch bo'la oladi.

Pozitivistik g'oyalarning zamonaviy davomi sifatida dalillarga asoslangan siyosat (evidence-based policy) konsepsiyasi qoraladi. Unga ko'ra, siyosiy qarorlar ilmiy dalillar va tizimli tahlilga tayanishi lozim. Biroq P. Cairney siyosat jarayonida dalillardan foydalanish imkoniyatlari real sharoitda cheklanganini, qaror qabul qiluvchilar muammoga oid barcha dalillarni hisobga ola olmasligini ko'rsatadi [8]. J. Parkhurst esa "dalil"ga murojaat qilish siyosiy munozaralarni depolitizatsiya qilishi mumkinligini ta'kidlab, ilmiy qat'iylikni demokratik vakillik va hisobdorlik bilan uyg'unlashtiradigan "dalillarni yaxshi boshqarish" g'oyasini ilgari suradi [9]. Mazkur qarashlar pozitivizmni mahalliy vakillik hokimiyatiga tatbiq etishda uning imkoniyatlari bilan birga cheklovlarini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Milliy darajada mahalliy vakillik hokimiyatining huquqiy-institutsional asoslari Konstitutsiya [1], "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi Qonun [2], 2024-yil 2-fevraldagi PF-28-son [3] va 2025-yil 23-iyundagi PF-98-son Farmonlarida [4] belgilangan. Ushbu hujjatlar tahlil uchun asosiy material bo'lib xizmat qildi. Tadqiqotda tizimli-strukturaviy va funksional tahlil, me'yoriy hujjatlar mazmunini tahlil qilish, induksiya va deduksiya, sintez va modellashtirish usullaridan foydalanildi. Induksiya orqali alohida normativ va institutsional holatlardan umumiy xulosalar chiqarildi; deduksiya yordamida esa pozitivizmning umumiy tamoyillari mahalliy vakillik hokimiyatining aniq funksiyalariga nisbatan qo'llandi. Tadqiqot nazariy-metodologik xarakterga ega bo'lib, birlamchi statistik yoki sotsiologik ma'lumotlar to'plashni nazarda tutmaydi; shu sababli olingan xulosalar kelgusida amaliy tadqiqotlar orqali verifikatsiya qilinishi lozim.

Pozitivizmning asosiy tamoyillari va ularning vakillik hokimiyatiga tatbiqi

Pozitivizmning mazmuni, avvalo, ijtimoiy va davlat hodisalarini empirik kuzatish, tajriba va aniq faktlar orqali o'rganish zaruratiga asoslanadi. Bu yondashuvga ko'ra, mahalliy vakillik organlarining faoliyati subyektiv qarashlar, an'anaviy stereotiplar yoki ideologik ta'sirlardan xoli holda, real ijtimoiy ehtiyojlar va ishonchli ma'lumotlar asosida shakllantirilishi lozim. Mahalliy Kengashlar hududiy rivojlanish dasturlarini ko'rib chiqayotganda aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli, ishsizlik darajasi, infratuzilma imkoniyatlari kabi ko'rsatkichlarni chuqur tahlil qilishi talab etiladi; bu pozitivistik yondashuvning amaldagi ifodasidir.

Pozitivizmning nazariy tayanchlaridan biri determinizm, ya'ni har bir ijtimoiy hodisa muayyan sabab-oqibat aloqalariga ega ekanligi haqidagi tamoyildir. Masalan, mahalliy byudjet mablag'lari samarasiz sarflanayotgan bo'lsa, buning sabablari — moliyaviy nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi, kadrlar malakasining pastligi yoki boshqaruv qarorlarining noto'g'ri qabul qilinishi — aniqlanishi, shundan keyingina amaliy choralar ishlab chiqilishi mumkin. Metodologik jihatdan pozitivizm induksiya va deduksiyaga tayanadi: turli hududlardagi Kengashlar faoliyatini taqqoslash orqali umumiy muammolar aniqlanadi, umumiy davlat siyosatining mahalliy darajada qanday amalga oshirilayotgani esa deduktiv tahlil yordamida baholanadi.

Verifikatsiya prinsipiga ko'ra, har qanday nazariy xulosa amaliyotda tasdiqlanishi kerak. Aholi farovonligini oshirishga qaratilgan dastur haqiqatan ham ijtimoiy ko'rsatkichlarni yaxshilaganmi, degan savolga aniq statistik ma'lumotlar asosida javob beriladi; natijalar kutilganidek bo'lmasa, qaror qayta ko'rib chiqiladi. Bunda faqat tasdiqlovchi emas, rad etuvchi dalillarni ham hisobga olish ilmiy xolislikni kuchaytiradi. Obyektivlik tamoyili esa qaror qabul qiluvchi shaxsning subyektiv qarashlarini cheklashga xizmat qiladi. Jamoatchilik eshituvlari, ochiq muloqotlar va

onlayn platformalar orqali aholi fikrini o'rganish, uni tahlil qilish va qarorlarda inobatga olish ushbu tamoyilning amaliy ko'rinishidir.

Funksional va tizimli tahlil vakillik hokimiyatini deputatlar, ijro organlari, jamoatchilik institutlari va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro aloqalardan iborat murakkab tizim sifatida ko'rishga imkon beradi: tizimning biror bo'g'inidagi uzilish yoki samarasizlik butun tizim faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Funksional tahlil har bir organning vazifalari, ularning bajarilish darajasi va natijalarini o'rganib, samarasiz funksiyalarni qayta ko'rib chiqish yoki optimallashtirish zaruratini ko'rsatadi. Prognozlash funksiyasi esa pozitivizmning yana bir muhim jihatidir. Aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya jarayonlari, ekologik muammolar, shuningdek, tabiiy ofatlar, iqtisodiy inqirozlar yoki ijtimoiy keskinlik xavflarini ilmiy tahlil asosida oldindan baholash Kengashlarga reaktiv emas, proaktiv qaror qabul qilish imkonini beradi. Ushbu tamoyillarning vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishdagi mazmuni 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval. Vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishda pozitivizm asoslarini qo'llash yo'nalishlari

No	Pozitivizmning asosiy tamoyili	Vakillik hokimiyatida an'anaviy holat	Transformatsiya qilish yo'nalishi	Kutilayotgan natija
1	Dalil va empirik ma'lumotlarga tayanish	Qarorlar asosan ma'muriy axborotlarga tayanib qabul qilinadi	Mantiqiy tahlil, sotsiologik so'rovlar, statistik ma'lumotlar, big data va monitoring natijalari asosida qaror qabul qilish	Ilmiy asoslangan va ob'ektiv qarorlar qabul qilinadi
2	Ob'ektivlik tamoyili	Sub'ektiv yondashuvlar va shaxsiy omillar ta'siri yuqori	KPI, indikatorlar va mezonlar asosida faoliyatni baholash	Shaffof va adolatli boshqaruv shakllanadi
3	Qonuniyatlarni aniqlash va prognoz qilish	Muammolarga reaktiv yondashuv ustun	Tahliliy modellar, prognozlash va risklarni baholash tizimini joriy etish	Proaktiv va strategik boshqaruv ta'minlanadi
4	Ilmiy eksperiment va innovatsiyalar	An'anaviy boshqaruv usullari saqlanib qoladi	Pilot loyihalar, raqamli platformalar va innovatsion boshqaruv mexanizmlarini sinovdan o'tkazish	Samarali innovatsiyalar amaliyotga tatbiq etiladi
5	Tizimlilik va funksional tahlil	Funksiyalar alohida-alohida amalga oshiriladi	Vakillik hokimiyatining nazorat, byudjet, qonun ijodkorligi va jamoatchilik bilan muloqot funksiyalarini yagona tizim sifatida boshqarish	Institutsional barqarorlik va boshqaruv samaradorligi oshadi

Manba: muallif ishlanmasi.

O'zbekiston islohotlarida pozitivistik yondashuv elementlari

So'nggi yillarda qabul qilingan hujjatlarda pozitivistik yondashuvga xos elementlar — o'lchanadigan natija, indikator, monitoring va ochiqlik talablari — aniq ko'zga tashlanadi. Birinchidan, vakolatlar tarkibi aniqlashtirildi: 2024-yil 2-fevraldagi Farmon bilan 33 ta funksiya va vakolat mahalliy Kengashlarga o'tkazildi, Kengashlarning davlat organlari hisobotlarini eshitishga oid vakolatlari tizimlashtirilib, 10 tagacha birlashtirildi, vazifalar Kengashlar zimmasiga faqat qonun hujjatlari bilan yuklanishi belgilandi [3]. Bu funksional tahlil va vakolatlar doirasining aniq chegaralanishi talabining normativ ifodasidir.

Ikkinchidan, 2025-yil 23-iyundagi PF-98-son Farmon bilan tasdiqlangan Konsepsiya Kengashlarning nazorat faoliyatini, byudjet va hududlarni rejalashtirish jarayonlaridagi ishtirokini kuchaytirish, qarorlar ishlab chiqishda keng jamoatchilik ishtirokini ta'minlash, faoliyatni to'liq raqamlashtirish va "E-Kengash" elektron platformasini takomillashtirishni nazarda tutadi; mahalliy byudjet xarajatlarining bir qismi deputatlar tashabbusi asosida shakllantirilishi ham belgilangan [4]. Bu choralar qaror qabul qilishni axborot-tahliliy asosga qo'yish va jamoatchilik fikrini tizimli hisobga olish yo'nalishiga mos keladi. Konstitutsiyaning 36-moddasida esa jamoatchilik nazorati fuqarolarning boshqaruvda ishtirok etish shakllaridan biri sifatida qayd etilgan [1; 36-modda], bu ochiq ma'lumotlar va raqamli platformalarning institutsional ahamiyatini oshiradi.

Uchinchidan, natijaga asoslangan boshqaruv modeli shakllanmoqda. 2025-yil 6-dekabrdagi PF-243-son Farmonga muvofiq, 2026-yil 1-yanvardan "Yangi O'zbekiston qiyofasidagi tuman (shahar)" maqomidagi 33 ta tuman (shahar) hokimliklarida natijaga asoslangan boshqaruv tizimi tajriba-sinov tariqasida joriy etilmoqda; davlat organlari faoliyatining maqsadli ko'rsatkichlari va indikatorlari belgilanib, ularga erishilganlik maxsus elektron platforma orqali baholanadi [10]. Ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyati samaradorligini baholash tizimini takomillashtirish masalasi alohida hujjat bilan ham tartibga solingan [11]. Bu tajriba ijro hokimiyatiga taalluqli bo'lsa-da, mahalliy Kengashlarning nazorat funksiyasi uchun ham obyektiv asos yaratadi: deputatlik nazorati o'lchanadigan ko'rsatkichlarga tayanganda subyektiv taassurotlardan ma'lumotlarga asoslangan baholashga o'tadi. Shu bilan birga, tajriba yangi bo'lib, uning natijalarini mustaqil empirik baholash kelgusi tadqiqotlarning dolzarb vazifasi bo'lib qoladi.

POZITIVISTIK METODOLOGIYANI QO'LLASH SHARTLARI

Birinchi shart — axborot-tahliliy infratuzilma va ma'lumotlar standartlari. Ishonchli, to'liq va muntazam yangilanadigan ma'lumotlar bazasiz pozitivistik yondashuv amalda ishlamaydi. Ma'lumotlar turli formatda va turli sifatda to'planganda ularni solishtirish qiyinlashadi, shu bois ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va qayta ishlashning yagona standartlarini joriy etish zarur. Aholining daromadi, ta'lim saviyasi, sog'liqni saqlash va kommunal xizmatlardan foydalanish darajasi, transport infratuzilmasining samaradorligi, ekologik monitoring natijalari hududiy siyosatni belgilashda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Katta hajmdagi ma'lumotlar (big data), analitik vositalar va prognoz modellaridan foydalanish ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv (data-driven governance) konsepsiyasining zamonaviy ko'rinishidir. Bunday platformalar aholi murojaatlarini qabul qilish, tizimlashtirish va tahlil qilish orqali dolzarb muammolarni aniqlashga ham imkon beradi.

Ikkinchi shart — kadrlar salohiyati. Ilmiy asoslangan boshqaruvni amalga oshirish uchun deputatlar va mansabdor shaxslar faqat ma'muriy vazifalarni bajaruvchi emas, balki tahlilchi va strateg sifatida faoliyat yuritishi, statistik tahlil, iqtisodiy modellashtirish va sotsiologik tadqiqotlar o'tkazish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Bu malaka oshirish va qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirishni talab etadi. Shuningdek, interdisciplinar yondashuv — siyosatshunoslik va huquq bilan bir qatorda iqtisodiyot, sotsiologiya, psixologiya va axborot texnologiyalari natijalaridan foydalanish — muammolarni har tomonlama tahlil qilish va kompleks yechimlar ishlab chiqish imkonini beradi.

Uchinchi shart — normativ-huquqiy va institutsional kafolatlar. Qonunchilikda qaror qabul qilish jarayonining shaffofligi, jamoatchilik ishtirokining majburiyligi va hisobdorlik mexanizmlari aniq belgilanishi, vakolatlar, funksiyalar va mas'uliyat doirasi chegaralanishi, faoliyatni baholash mezonlari ishlab chiqilishi lozim. Institutsional ishonch faqat huquqiy normalar mavjudligi bilan emas, ularning amalda qanday natija berayotgani bilan belgilanadi. Agar Kengashlar faoliyati doimiy tahlil qilinib, natijalar ochiq e'lon qilib borilsa, fuqarolarning davlat organlariga ishonchi mustahkamlanadi. Har bir qaror aniq ma'lumotlarga asoslanganda uning natijalari ham aniq o'lchanadi; bu mansabdor shaxslarning mas'uliyatini oshirishga va korrupsiya xavfini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin.

To'rtinchi shart — eksperimental sinov va hududiy farqlarni hisobga olish. Yangi siyosat yoki boshqaruv modelini to'liq joriy etishdan oldin pilot loyihalar va siyosat laboratoriyalari (policy labs) orqali sinab ko'rish lozim: muayyan hududda yangi byudjetlashtirish modeli yoki jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish mexanizmi qo'llanilib, natijalari tahlil qilinadi, ijobiy bo'lsa, boshqa hududlarga tatbiq etiladi. Bu verifikatsiya tamoyilining institutsional shaklidir. Har bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi, demografik xususiyatlari va resurs salohiyati turlicha bo'lgani uchun bir xil siyosatni barcha hududlarda qo'llash samarasiz bo'lishi mumkin; hududlar bo'yicha individual rivojlanish strategiyalari talab etiladi. Xalqaro tajribani komparativ tahlil qilish ham foydali, biroq milliy mentalitet, ijtimoiy munosabatlar va tarixiy an'analarni hisobga olmasdan xorijiy modellarni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish kutilgan natijani bermasligi mumkin.

Beshinchi shart — tashkilotiy o'rganish va institutsional xotira. Mahalliy Kengashlar o'z qarorlari natijalarini tahlil qilib, xatolardan saboq oladigan "o'rganuvchi tashkilot" sifatida faoliyat yuritishi, to'plangan ma'lumotlar, tahlil natijalari va amaliy tajribani tizimlashtirib saqlashi kerak. Bu kelgusida qaror qabul qilishda vaqt va resurslarni tejash hamda takroriy xatolarni kamaytirish imkonini beradi.

POZITIVIZMNING CHEKLOVLARI VA UYG'UNLASHTIRISH ZARURATI

Pozitivizmni absolyutlashtirish ayrim jiddiy cheklovlarga olib keladi. Ijtimoiy jarayonlar faqat raqamlar va faktlar bilan cheklanmaydi, ular inson omili, madaniy qadriyatlar va ma'naviy omillar bilan ham bog'liq. Ko'rsatkichlar tizimi noto'g'ri qo'llanilsa, mansabdor shaxslar real o'zgarishga emas, balki ko'rsatkichning o'ziga erishishga intilib qolishi xavfi tug'iladi. Ijtimoiy adolat, ustuvorliklarni tanlash kabi masalalar esa qadriyatlar bilan bog'liq bo'lib, ularni faqat texnik hisob-kitoblarga qoldirish vakillik hokimiyatining siyosiy mohiyatini — turli manfaatlarni ifodalash va ular o'rtasida kelishuvga erishishni — zaiflashtirishi mumkin [9]. Ayni paytda dalillar har doim to'liq bo'lmaydi va qaror qabul qiluvchilar ulardan tanlab foydalanishga majbur [8], demak, dalillarni tanlash mezonlarining o'zi ham ochiq va tushunarli bo'lishi kerak.

Shu sababli mahalliy vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishda pozitivizmni boshqa falsafiy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq. Germenevtika aholi ehtiyojlari va qarashlarining ma'nosini tushunishga, pragmatizm qarorlarning amaliy oqibatlarini baholashga, institutsionalizm esa qoidalar, me'yorlar va tashkiliy mexanizmlarni takomillashtirishga yordam beradi. Sotsiologik so'rovlar, fokus-guruhlar va jamoatchilik muhokamalari orqali olingan aholining subyektiv baholari ham ilmiy tahlilning ajralmas qismi sifatida qaralishi kerak. Bundan tashqari, ma'lumotlarni tahlil qilishda xolislik, haqqoniylik va adolat tamoyillariga rioya qilish mansabdor shaxslarning nafaqat huquqiy, balki axloqiy mas'uliyatidir, chunki har bir qaror insonlar hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida mahalliy vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishda pozitivistik metodologiyani qo'llashning o'zaro bog'liq besh guruh sharti aniqlandi. Birinchisi — metodologik shart: qarorlar subyektiv baholarga emas, empirik ma'lumotlar, indikatorlar va tekshiriladigan farazlarga tayanishi, ularning natijalari esa verifikatsiya qilinishi kerak. Ikkinchisi — axborot-tahliliy shart: yagona standartdagi ma'lumotlar bazasi, monitoring va prognozlash vositalari mavjud bo'lishi lozim. Uchinchisi — normativ-institutsional shart: vakolatlar aniq chegaralangan, shaffoflik, jamoatchilik ishtiroki va hisobdorlik mexanizmlari qonuniy kafolatlangan bo'lishi talab etiladi. To'rtinchisi — kadrlar va tashkilotiy shart: deputatlar va Kengash apparati tahliliy kompetensiyaga ega bo'lishi, tashkilot esa o'z tajribasini

to'plab, undan o'rganishi kerak. Beshinchisi — qadriyatiy-etik shart: pozitivizm insonparvarlik tamoyillari, madaniy qadriyatlar va aholining subyektiv baholarini hisobga oluvchi yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilishi lozim.

O'zbekiston islohotlari tahlili pozitivistik yondashuv elementlari uchta yo'nalishda kuzatilishini ko'rsatdi: vakolatlar va funksiyalarning aniq belgilanishi [3]; qaror qabul qilishni raqamlashtirish, ochiqlik va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish [1; 4]; natijaga yo'naltirilgan boshqaruv va indikatorlar asosida baholash [10; 11]. Shu bilan birga, bu elementlar hozircha asosan ijro hokimiyati va umumiy institutsional darajada shakllanmoqda; ularni mahalliy Kengashlarning nazorat, byudjet va norma yaratuvchilik funksiyalariga izchil tatbiq etish alohida mexanizmlarni talab qiladi.

Aniqlangan shartlar asosida mahalliy Kengashlar faoliyatida pozitivistik yondashuvni tatbiq etishning ketma-ket bosqichli modeli taklif etiladi: (1) diagnostika — hududning ijtimoiy-iqtisodiy holatini tahlil qilish va muammolar sabablarini aniqlash; (2) indikatorlar tizimini ishlab chiqish; (3) pilot loyihalar orqali sinov; (4) monitoring va baholash, ya'ni verifikatsiya; (5) natijalarni ochiq e'lon qilish va qarorlarni zarur bo'lsa qayta ko'rib chiqish; (6) samarali tajribani boshqa hududlarga tatbiq etish va institutsional xotirada saqlash. Har bir bosqichda aholining subyektiv baholari va qadriyatiy mulohazalar tahlilning tarkibiy qismi sifatida hisobga olinishi kerak.

XULOSA

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, pozitivizm mahalliy vakillik hokimiyatini transformatsiya qilishda yagona emas, balki asosiy metodologik tayanch vazifasini bajara oladi: u qarorlarni ma'lumotlarga, o'lchanadigan natijaga va tekshiriladigan xulosalarga bog'lab, subyektivlikni kamaytiradi, hisobdorlik va shaffoflikni kuchaytiradi. Biroq uning samaradorligi ma'lumotlar infratuzilmasi, kadrlar salohiyati, normativ-institutsional kafolatlar va tashkilotiy o'rganish kabi shartlarning ta'minlanishiga bog'liq, qadriyatlar va inson omilini inobatga olmaydigan absolyut pozitivizm esa vakillik hokimiyatining ijtimoiy mohiyatini zaiflashtirishi mumkin.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilar taklif etiladi: mahalliy Kengashlar uchun indikatorlar tizimi va ma'lumotlar to'plash hamda qayta ishlashning yagona standartlarini ishlab chiqish; deputatlar va Kengash apparati uchun analitik kompetensiyani oshirish dasturlarini joriy etish; natijaga asoslangan boshqaruv bo'yicha tajriba-sinov hududlarida Kengashlarning nazorat faoliyati natijalarini mustaqil baholash; pozitivistik usullarni germeneytik, pragmatik va institutsional yondashuvlar hamda aholining subyektiv baholarini o'rganish bilan uyg'unlashtirish. Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan bosqichli modelni muayyan hududlar misolida empirik jihatdan sinab ko'rish va uning samaradorligini miqdoriy hamda sifat ko'rsatkichlari asosida baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi* (yangi tahrir). – 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida qabul qilingan. – [Lex.uz](#)
2. *O'zbekiston Respublikasining 1993-yil 2-sentabrdagi 913-XII-son *«Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida»*gi Qonuni* (keyingi o'zgartish va qo'shimchalar bilan). – [Lex.uz](#)
3. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevraldagi PF-28-son *«Mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatining samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»*gi Farmoni*. – [Lex.uz](#)
4. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-iyundagi PF-98-son *«O'zbekiston Respublikasida mahalliy davlat hokimiyati vakillik organlari faoliyatini 2030-yilga qadar rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»*gi Farmoni*. – [Lex.uz](#)
5. Comte A. *Cours de philosophie positive*. – T. 1–6. – Paris: Bachelier, 1830–1842. – T. 1. – [Source](#)
6. Spencer H. *The Principles of Sociology*. – Vol. 1. – New York: D. Appleton, 1898 (1st ed.: 1876). – [Source](#)
7. Spencer H. *Social Statics*. – London: John Chapman, 1851. – [Source](#)
8. Cairney P. *The Politics of Evidence-Based Policy Making*. – London: Palgrave Macmillan, 2016. – DOI: [10.1057/978-1-137-51781-4](#)
9. Parkhurst J. *The Politics of Evidence: From Evidence-Based Policy to the Good Governance of Evidence*. – Abingdon: Routledge, 2017. – [Source](#)
10. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 6-dekabrdagi PF-243-son *«Davlat xizmatida boshqaruv samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»*gi Farmoni*. – [Lex.uz](#)
11. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 13-martdagi PF-49-son *«Respublika va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari hamda xo'jalik birlashmalari faoliyati samaradorligini baholash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»*gi Farmoni*. – [Lex.uz](#)